

KNYGOS „DUETAS“ PUSLAPIUOSE UNIKALUS SMETONŲ ŠEIMOS PORTRETAS

DOKT. ALGIS BITAUTAS

*Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakultetas
Lithuanian University of Educational Sciences Faculty of History
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
El. paštas algis.bitautas@leu.lt*

Jakubavičienė, I. *Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos*. Vilnius: Versus aureus, 2016. 440 p.

Artėjant 2018 metams, kai bus minimas atkurtos valstybės šimtmetis, visuomenėje netyla diskusijos dėl pirmojo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos atminimo įamžinimo Vilniuje ir galimo jo palaikų perkėlimo į Lietuvą¹. Turbūt nė vienas Lietuvos vadovas nėra taip prieštaringai vertinamas kaip A. Smetona. Per 26-erius atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės metus apie A. Smetoną buvo prirašyta ir išleista ne viena knyga. Apie Prezidentą kaip politiką ir jo valdymą rašė garsūs

¹ Samoškaitė, E. A. Bumblauskas pasakė, kaip iš tiesų reiktų įvertinti A. Smetoną. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/a-bumblauskas-pasake-kaip-is-tiesu-reiketu-ivertinti-a-smetona.d?id=67545298>; Jackeivičius, M. Šimtmečio programa: jau kitamet – paminklas iš Lietuvos bėgusiam diktatoriui. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simtmečio-programa-jau-kitamet-paminklas-is-lietuvos-begusiam-diktatoriui.d?id=68735880> ir kt. [žiūrėta 2016 m. spalio 17 d.].

INGRIDA JAKUBAVIČIENĖ DUETAS

ANTANAS *ir* SOFIJA SMETONOS

Lietuvos istorikai Alfonsas Eidintas, Liudas Truska ir kiti². Tad natūraliai kyla klausimas, kuo Istorinės Lietuvos Respublikos prezidentūros Kaune muziejininkės, istorijos mokslų daktarės Ingridos Jakubavičienės naujoji monografija „Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos“ yra kitokia.

Pristatoma knyga „Duetas“ skirta Prezidento Antano ir Sofijos Smetonų šeimos portretui. Solidi, daugiau kaip 400 puslapių gausiai iliustruota monografija pasirodė 2016 m. Vilniaus knygų mugės išvakarėse. Šioje mugėje buvo surengtas pirmasis jos pristatymas. Tai antroji autorės knyga po didžiulį susidomėjimą sukėlusios pirmosios knygos „Seserys: Sofija Smetonienė ir Jadvyga Tūbelienė“³. Joje rašyta apie dvi įtakingiausias Nepriklausomos Lietuvos moteris seseris: Sofiją ir Jadvygą Chodakauskaites. Neturėtų stebinti, kad monografija „Seserys“ ne tik visoje Lietuvoje, bet ir Jungtinėse Amerikos Valstijose sulaukė labai didelio skaitytojų dėmesio: palankiai sutikta daugelyje knygų pristatymų, žiniasklaidoje, ilgą laiką pirmavo leidyklos „Versus aureus“ perkamiausių knygų dešimtuokose. Knyga gali sulaukti ir ekranizacijos – režisierė Ramunė Kudzmanaitė kuria dokumentinį filmą, kuris bus pristatytas pasitinkant Lietuvos valstybės šimtmetį 2018 m., ir t. t.⁴

² Plačiau apie naujausias knygas, skirtas A. Smetonai, žiūrėti šių eilučių autoriaus recenzijose mokslo darbų žurnale „Parlamento studijos“: Bitautas, A. Knyga apie Antaną Smetoną ir jo bendražygius. *Parlamento studijos*. Nr. 14 (2013), p. 208–215; Bitautas, A. Ar išmoksime kritiškai įvertinti Prezidentą Antaną Smetoną? *Parlamento studijos*. Nr. 15 (2014), p. 182–188; Bitautas, A. Naujos įžvalgos apie prezidentų Kazio Griniaus ir Antano Smetonos valdymą. *Parlamento studijos*. Nr. 20 (2016), p. 158–165.

³ Jakubavičienė, I. *Seserys Sofija Smetonienė (1884–1968) ir Jadvyga Tūbelienė (1891–1988)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, 256 p. Rec. Skirius, J. Aukščiausių prieškarinio Lietuvos valdininkų žmonos. *Istorija*. T. 98, Nr. 2 (2015), p. 96–99; Sviderskytė, G. Seserys, svainiai, istorijos ir istorikai, arba ne šventieji puodus ir... valstybes lipdo. *Knygų aidai*. 2015, Nr. 3, p. 21–25.

⁴ Jalianiauskiene, V. Pasivaikščiojimai Smetonų keliais. *Sekundė*. 2016, bal. 22, p. 5–6; Jastramskienė, L. Prezidento moteris Kaune ir Lietuvos istorijoje. *Nemunas*. 2016, liep. 14–20 (Nr. 13), p. 3, 16; Stankus, V. Smetonų šeimos keliu. *Draugas*. 2015, gruod. 22, p. 4; Ramunės Kudzmanaitės dokumentiniame filme – seserys, kūrūsios Lietuvos valstybę. Prieiga per internetą: <http://www.lfc.lt/lt/Page=NewsList&ID=13806> [žiūrėta 2016 m. spalio 17 d.].

Iki šiol visuomenėje gaji versija, kad „Smetonos laikų Lietuvą“ valdė „švogeriai“, o Lietuva – „švogerių kraštas“, t. y. turimi omenyje Prezidento Antano Smetonos ir Ministro Pirmininko Juozo Tūbelio artimi giminystės ryšiai (abu buvo vedę seseris Sofiją ir Jadvygą Chodakauskaites). Tad „Duetas“ tarsi tapo knygos „Seserys“ tęsiniu. Autorė ypač pabrėžia gražų šeimyninį Smetonų ryšį, kuris truko beveik keturis dešimtmečius, nes abu partneriai vienas iš kito daug išmoko ir ilgainiui tapo darnia komanda. Verta atkreipti dėmesį, kad 2016 m. rugsėjo 1 d. kadenciją baigęs Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus ir jo žmona Alma Adamkienė minėjo jau net 65-ąsias vestuvių metines, tarsi pratęsdami šią gražią pirmosios šalies poros tradiciją. Pamėginkime paanalizuoti, kas naujo šioje knygoje.

Pirma, kaip pažymėta knygos įvade: „ši knyga – dar vienas bandymas įvairiapusiškai išanalizuoti Smetonų šeimos istoriją. Autorė, viliasi, kad jos papasakota istoriniais dokumentais ir tikrais gyvenimo faktais paremta istorija padės iš lietuvių sąmonės ištrinti ilgus dešimtmečius kerojusius labai neigiamus, iškreiptus vaizdinius apie pirmąjį Lietuvos Prezidentą A. Smetoną ir jo žmoną Sofiją. Vyresnioji karta, kuri užaugo mokykloje mokydamosi Lietuvos TSR istorijos, iki šiol sunkiai atsikrato sovietinės propagandos šampū, apibūdinančių A. Smetoną kaip buržuazinį nacionalistą, diktatorių, fašistą, kurį 1940 m. birželį darbo liaudis su Sovietų Sąjungos pagalba priverė bėgti iš Lietuvos. Viešojoje erdvėje iki šiol liejasi gausūs neigiami vertinimai, paremti daugiausia sovietinių istorikų suformuluotomis išvadomis. Tad autorė kviečia paieškoti naujų atsakymų ir pažvelgti į Smetonų šeimą iš Lietuvos valstybinių ir tautinių interesų perspektyvos“ (p. 14–15).

Antra, autorė gausiai naudoja kruopščiai surinktus įvairius šaltinius ir literatūrą. Remtasi Lietuvos centriniame valstybės archyve sukaupta Smetonų šeimos korespondencija, Lietuvių tautininkų sąjungos dokumentais, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institute esančia medžiaga apie Smetonos šeimos gyvenimą JAV, Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomais dokumentais apie bajorų

Chodakauskų šeimą. Istorikė remiasi prieškario Lietuvos politikos, visuomenės ir kultūros veikėjų arba jų palikuonių publikuotais atsiminimais (ypač naujausiais per pastaruosius metus išleistais Martyno Yčo sūnaus Martyno Yčo jaunesniojo, Juozo Skaisgirio sūnaus Antano Skaisgirio⁵ ir kt.). Knygoje panaudota beveik visa naujausia literatūra, skirta analizuojamam laikotarpiui, išskyrus naujus istorikų Mindaugo Tamošaičio ir Artūro Svarausko tyrimus, skirtus Nepriklausomos Lietuvos politinėms partijoms ir jų lyderiams⁶. Manytina, kad šių darbų panaudojimas būtų leidęs dar išsamiau palyginti Smetonų šeimą su kitų prezidentų Aleksandro Stulginskio ir Kazio Griniaus šeimomis.

Atskiros pristatymo reikalauja monografijoje panaudota unikali paties autorės surinkta medžiaga iš privačių giminų archyvų ir darytų interviu su Chodakauskų giminės istorijos tyrėju Sauliumi Žaldoku, Marijos Tübelytės vaikystės drauge Laimute Šarakauskaite-Petkevičiene, Tūbelių vaikaičiu Peteriu Kuhlmannu, Smetonų vaikaičiu Vytautu Juliumi Smetona ir jo dukterimi Anna Marie Smetona, Martyno Yčo dukterimi Evelina Yčaitė-Taggart ir sūnumi Martynu Yču jaunesniuoju, S. Smetonienės brolio Romano Chodakausko vaikaičiu Kentu Robertsonu-Chodakovskiu ir kitais užrašai (įrašai). Sukaupta vertinga informacija papildyta pirmą kartą publikuojamais šių žmonių asmeniniuose archyvuose saugomais vertingais prisiminimais, įdomiais pasakojimais, nuotraukomis. Tačiau norėtusi, kad publikuojant mokslinį

⁵ Yčas, M. *Iš Agaro krašto: 1885–1941*. Kaunas: Candra, 2009; Skaisgirys, A. *Laisvės praradimo kaina: Juozas Skaisgirys ir jo šeima*. Vilnius: Meno rinkos agentūra, 2011 (2014 m. 2-asis patais. ir papild. leid.). Rec. Jakubavičienė, I. *Knyga apie Juozą Skaisgirį ir Lietuvos laisvės praradimo kainą*. . T. 99, Nr. 3 (2015), p. 102–108.

⁶ Pvz., Tamošaitis, M. *Kazys Grinys ir jo bendražygiai Lietuvos politiniame gyvenime 1926–1940: valstiečiai liaudininkai autoritarizmo laikotarpiu*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2014; Svarauskas, A. *Krikščioniškoji demokratija nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940): politinė galia ir jos ribos*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014; Tamošaitis, M., Svarauskas, A. *Nuo Kazio Griniaus iki Antano Smetonos: valdžios ir opozicijos santykiai Lietuvoje 1926–1940 metais*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2014.

darbą įvade būtų buvę plačiau aptarta duomenų rinkimo metodologija⁷. Gausiai naudojant žodinius istorijos šaltinius vietomis jaučiamas pasiklydimas tarp išnašų. Pavyzdžiui, kai kur nurodyta „Chodakauskų giminės S. Žaldoko pateikti duomenys“ (p. 26), kitur „2012 11 11 I. Jakubavičienės interviu su P. Kuhlmannu apie Juozo ir Jadvygos Tūbelių šeimą, saugomas asmeniniame autorės archyve“ (p. 209) ir kitur. Visgi atsivertę knygos gale esantį „Šaltinių ir literatūros sąrašą“ nerasime autorės asmeninio archyvo ir darytų interviu užrašų (įrašų) sąrašo... O juk tai didžiausia knygos pridėtinė vertė⁸. Pažymėtina, kad knyga gausiai iliustruota, kai kurios nuotraukos skelbiamos pirmą kartą. Ikonografiją autorė kruopščiai surinko Istorinėje Lietuvos Respublikos prezidentūroje Kaune, Kauno apskrities archyve, Klivlando lietuvių kultūros dokumentavimo centre, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, iš privačių archyvų, periodinės spaudos ir kitur.

Analizuojamos knygos turinį, be įvado, sudaro keturi skyriai, kurie skaidomi į mažesnius poskyrius, taip pat pateiktas apibendrinimas (ne išvados), šaltinių ir literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba, asmenvardžių rodyklė. Pirmoje dalyje „Lemtingas susitikimas“ smulkiai aprašoma bajoriška Chodakauskų giminės, žinomos nuo XVI a., kilmė, giminės istorija. Autorė pateikia žinių apie Sofijos vaikystę Gavenonių dvare Šiaudinių kaime, Pakruojo rajone. Išskirti pagrindiniai S. Smetonienės būdo bruožai: „galima pastebėti, kad ryžtingas Sofijos būdas, drąsa, tvirtas charakteris paveldėta iš karo žygiuose pasižymėjusių jos tėvo A.[ntano] Chodakausko protėvių“ (p. 26). Kitame poskyryje aprašyta A. Smetonos vaikystė, kelias iš gimtojo Užugirio iki Peterburgo universiteto. Istorikė daro apibendrinimą, kad nors įprasta manyti, kad

⁷ Pvz., plačiau apie įvairias pasirengimo interviu procesui ir jo vykdymo metodikas išsamiau žr.: Charles, B. *Learning how to ask: a sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research*. Cambridge, 1999; Rupšienė, L. *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda, 2007; Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius, 2016.

⁸ Pvz., Švedas, A. *Matricos nelaisvėje: sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*. Vilnius: Aidai, 2009.

vyras renkasi gyvenimo draugę, iš tiesų būtent moteris sprendžia, kuriam iš galimų kandidatų pasakyti lemiamą „taip“. Pasak I. Jakubavičienės, Sofija, priešingai nei dauguma jos bendraamžių, pasirinko neturtingą, bet išsilavinusį, nuolat kupiną įvairių idėjų A. Smetoną. Antroje knygos dalyje „Smetonų šeimos gyvenimas Vilniuje“ aprašoma vos ištekėjusios devyniolikametės Sofijos gyvenimas, kai ji tapo Antano visuomeninio darbo bendražyge. Ji buvo ne tik svetinga namų šeimininkė, bet ir aktyvi visuomeninių draugijų narė, kartu su vyru dalyvavo diskusijose politikos, meno ir istorijos temomis.

Didžiausios apimties yra trečia ir ketvirta knygos dalys. Trečioje dalyje „Gyvenimas Kaune“ pateikta Smetonų šeimos gyvenimo patirtis A. Smetonai tapus pirmuoju Prezidentu, vėliau būnant opozicijoje ir grįžus į Prezidento rūmus. Natūralu, kad plačiausiai aprašytas laikotarpis po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, kai A. Smetonai užėmus Prezidento postą pamažu pradėtas formuoti tautos vado kultas. Istorikė plačiai aprašo ir pateikia daug naujų įžvalgų, kaip nuo XX a. ketvirto dešimtmečio pradžios bandyta kurti naują šalies vadovo įvaizdį ir politinius mitus. 1930 m. didingai paminėję Vytauto Didžiojo jubiliejų, 1934 m. tautininkai nutarė iškilmingai atšvęsti ir Prezidento A. Smetonos 60-metį⁹.

Knygoje daugiausia dėmesio skiriama A. Smetonai ne kaip politikui, o šeimos žmogui ir kartu šeimos galvai, kuris dirbo ir gyveno prezidentūroje su šeima, kartu pusryčiaudavo, kartu eidavo į „balius“, kasmet vykdavo atostogų į Palangą ir Užugirio dvarą. Pavyzdžiui, A. Smetona nemėgo gerti, todėl gėrimai per pietus ar vakarienę būdavo retas dalykas; A. Smetona nebuvo išrankus maistui; vasarą beveik kasdien suvalgydavo lėkštę rūgusio pieno su bulvėmis, mėgo tradicines lietuviškas sriubas, ypač kopūstus ir barščius, miltinius ar bulvinius

⁹ Pl. žr. Jakubavičienė, I. Įvykis, nustelbęs net valstybines šventes: šių dienų Lietuvoje to jau nepamatysi. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ivykis-nustelbes-net-valstybines-sventes-siu-dienu-lietuvoje-to-jau-nepamatysi.d?id=72031546> [žiūrėta 2016 m. spalio 17 d.].

sklindžius, liesą mėšą (p. 242). Pirmą kartą istoriografijoje taip plačiai nušviestas S. Smetonienės laisvalaikis. Pirmoji šalies ponis laisvalaikį leisdavo įdomiai ir turiningai, mėgo įvairias pramogas. Žinoma, labiausiai jai patikdavo atsipalaiduoti prie kortų stalo (p. 228).

Išsamiausiai knygoje aprašyti Smetonų santykiai su Juozu ir Jadvyga Tūbeliais. Amžininkai atsiminimuose nemažai rašė apie jų santykius. Pasak Stasio Raštikio, A. Smetona beveik nieko nedarydavo nepasitaręs ir nesusitaręs su J. Tūbeliu. Prezidentūroje J. Tūbelis lankydavosi beveik kiekvieną dieną. Prezidento pasitarimai su juo dažniausiai vykdavo vakarais ir kartais užtrukdavo iki vėlyvos nakties. Retkarčiais į tokius pasitarimus atvykdavo teisingumo ministras Stasys Šilingas, kunigas Vladas Mironas. J. Tūbelis A. Smetonai imponavo tuo, kad puikiai išmanė ekonomikos, finansų dalykus, turėjo didelę administravimo patirtį, priešingai nei Augustinas Voldemaras, buvo sukalbamas, todėl juo buvo galima pasitikėti. Nekyla abejonių, aptariamuoju laikotarpiu Ministras Pirmininkas J. Tūbelis buvo artimiausias Prezidento bendražygis. Tiesa, paskutiniaisiais metais premjeras dažnai sirgo, todėl jį pavaduodavo kiti ministrai: „Nervinė įtampa, pervargimas, ilgos darbo valandos ilgainiui sutrikdė sveikatą. Ją smarkiai blogino ir besaikis rūkymas. Pasak P. Kuhlmanno, J. Tūbelis dirbęs nepaprastai daug, miegodavęs tik po 4 valandas per parą ir surūkydavęs gal 100 cigarečių per dieną“ (p. 218).

Autorė stengėsi pateikti išsamų paveikslą, su kuo artimiausiai bendravo Smetonos: „tai ministras pirmininkas J. Tūbelis, užsienio reikalų ministras D. Zaunius, švietimo ministras K. Šakenis, vidaus reikalų ministras S. Rusteika, krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis, žemės ūkio ministras J. Aleksa, susisiekimo ministras P. Vileišis [klaida – turėtų būti Petro Vileišio sūnus Vytautas Vileišis, nes P. Vileišis mirė 1926 08 12 – A. B. *pastaba*], teisingumo ministras Aleksandras Žilinskas, valstybės kontrolierius Vincas Matulaitis, generalinio štabo viršininkas P. Kubiliūnas, Lietuvos Banko valdytojas [Vladas] Stašinskis, vyriausiasis kariuomenės kapelionas V. Mironas, kan. J. Tumas, prof.

I. Tamošaitis, Prezidentūros kanceliarijos viršininkas dr. P. Bielskus, plk. Štencelis, solistas Kipras Petrauskas, Valstybės teatro direktorius A. Oleka-Žilinskas su artistais, dailininku A. Žmuidzinavičiumi ir kiti artimi bendradarbiai“ (p. 261–262). Konstatuotina, kad I. Jakubavičienei knygoje ne visur pavyko nustatyti pačios artimiausios aplinkos A. Smetonos bendražygių glaudžius giminystės ryšius. Šių eilučių autorius kartu su kolegomis M. Tamošaičiu ir A. Svarausku parengė knygą „Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybės ministrų biografinis žodynas“, kurioje žodyno autoriams pavyko atskleisti (ne)buvusius to laikotarpio ministrų giminystės ar kitus ryšius¹⁰. Pavyzdžiui, išskirti ni šie atvejai: Balyš Giedraitis buvo Prezidento A. Smetonos žmonos S. Smetonienės pusbrolis, jo sesuo Stasė Giedraitytė-Šakenienė buvo ištėkėjusi už K. Šakenio (juos sutuokė artimas Smetonų šeimos bičiulis pilkasis kardinolas V. Mironas). Kita G. Giedraičio sesuo Bronė Giedraitytė-Špakevičienė buvo ištėkėjusi už Fredos sodininkystės mokyklos direktoriaus J. Špakevičiaus, kuriam, 1932 m. pablogėjęs Jono Aleksos ir A. Smetonos santykiams, buvo prognozuojamas žemės ūkio ministro postas. Arba teisingumo ministras A. Žilinskas, tuo metu artimai bendravęs su Prezidentu A. Smetona (jo sūnaus Aleksandro krikštatėviai buvo primabalerina Jadvyga Jovaišyte-Olekiene ir Prezidentas A. Smetona), ir kt.

Knygoje „Duetas“ trumpai aprašyti ir kiti Smetonų šeimos nariai – seserų Jadvygos ir Sofijos broliai Tadas ir Romanas Chodakauskai. Matyt, sąmoningai neakcentuoti skaudūs dalykai, kad patekę į okupantų rankas palūždavo itin garsių asmenybių giminaičiai. Pavyzdžiui, T. Chodakauskas 1925–1940 m. buvo Panevėžio miesto burmistras. Sovietams okupavus Lietuvą su šeima pasitraukė į Dancigą. Iki 1945 m. ten dirbo. Prie miesto priartėjęs sovietams, šeima pasitraukė į Vakarų, vėliau į JAV, tačiau T. Chodakauskas pasiliko. Gavęs fiktyvius

¹⁰ Tamošaitis, M., Bitautas, A., Svarauskas, A. *Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybės ministrų biografinis žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016. (Lietuvos vyriausybės ministrų biografinis žodynas; 2).

dokumentus Leono Liutkevičiaus pavarde grįžo į Lietuvą. Apsigyveno pas ūkininką Suvalkijoje. Buvo raginamas išitraukti į antisovietinį pogrindį, bet 1945 m. buvo suimtas. Čekistams pavyko išsiaiškinti jo giminybę su A. Smetona. Neatlaikęs tardymų buvo užverbuotas slapyvardžiu Liūtas. Pradžioje Marijampolės kalėjime pasitelktas kaip kameros agentas, vėliau dalyvavo kitose operacijose. Pasinaudodami plačiais T. Chodakausko ryšiais, čekistai ketino per jį išgauti žinių apie žymius inteligentus. 1949 m. jis padėjo čekistams suimti į Lietuvą atvykusį Jono Deksnio desantą. Jiems prisistatė kaip Žemaičių apygardos vadas¹¹. Knygoje taip pat nieko nepateikta apie A. Smetonos sūnėną, sesers Mortos sūnų, Lietuvos karininką, partizaną Juozą Krikštaponą (Krištaponis), kuris, kaip rodo istorikų tyrimai, dalyvavo žudant žydus Baltarusijoje¹².

Ketvirtoje monografijos dalyje „Pasitraukus už Atlanto“ aprašoma iš Lietuvos pasitraukusių Smetonų šeimos likimas, kai Prezidentas kartu su žmona egzilyje stengėsi atstovauti Lietuvai, kiek tik leido JAV valdžios atstovai. Autorė aprašo Smetonų bandymus įsitvirtinti naujoje kultūroje, svetimoje aplinkoje visiškai nepalaikant lietuvių bendruomenei. Smulkiai pateikta tragiška A. Smetonos žūties istorija. Nemažai dėmesio skirta Smetonų vaikų, ypač anūkų ir proanūkių, likimui bei gyvenimui.

Nors recenzuojama monografija unikali savo turiniu, kita vertus, atkreiptinas dėmesys, kad I. Jakubavičienė išsikėlė tikslą reabilituoti A. Smetoną ir taip šviesti visuomenę: „Savo šiomis dviem knygomis aš prisidedu prie visuomenės švietimo ir šios šeimos garbingo vardo reabilitavimo, nes man ne tas pats, kas vyksta Lietuvoje. Nežinau, ar bus

¹¹ Liutkevičius Leonas Aleksandrovič / Chodakauskas Tadeuš Antonovič. Prieiga per internetą: <http://www.kgbveikla.lt/lt/agentu-sarasas/agent/573/liutkeviciaus-leonas-aleksandrovic-chodakauskas-tadeus-antonovic> [žiūrėta 2016 m. spalio 17 d.].

¹² Pumprickaitė, N. Ar galėjo Prezidento A. Smetonos sūnėnas dalyvauti žydu žudynėse? Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ar-galejo-prezidento-a-smetonos-sunen-as-dalyvauti-zydu-zudynese.d?id=66873408> [žiūrėta 2016 m. spalio 17 d.].

paminklas A. Smetonai 2018 metais, bet jo juk reikia mums, o ne jam. Kol kas pagal galimybes stengiuosi daryti tai, kad požiūris į šį žmogų ir šią šeimą keistųsi.¹³ Tačiau, kaip teigia istorikas Henrikas Šadžius, brandžioje demokratinėje visuomenėje tyrinėtojai kartais neįstengia istoriniuose darbuose derinti objektyvumo, patriotizmo ir istorinės tiesos sakymo¹⁴. Panašu, kad į šiuos istorijos spąstus galėjo pakliūti ir I. Jakubavičienė. Skaitant knygą galima nejučiomis išvelgti vienpusiškai palankų autorės požiūrį į knygos herojus ir jų bendražygius. Tam įtakos galėjo turėti artimas ir šiltas autorės kontaktas su Smetonų amžininkais ir palikuonimis. Tad Smetonų ydos ir nuopuliai neretai lieka nesureikšminti. Ryškiausias pavyzdys – 1940 m. birželio 15 d., kai A. Smetona apsisprendė pasitraukti iš sovietų okupuojamos Lietuvos į Vakarų: „Tai buvo protingas ir ryžtingas valstybės vadovo žingsnis. Būtent sovietai, norėdami sutripyti jiems sunkiai pasiekiamą A. Smetonos autoritetą, sukūrė legendą apie gėdingai iš šalies bėgantį Prezidentą. Deja, ja tebetiki tūkstančiai lietuvių. Panašiu metu iš savo valstybių dėl vokiečių okupacijos pasitraukė Nyderlandų, Norvegijos, Belgijos ir kitų šalių vyriausybės, tačiau dėl šio sprendimo niekada nepatyrė tokio pažeminimo kaip Lietuvos Prezidentas. A. Smetona nenorėjo tapti sovietų marionete ir beprasmiškai žūti – jis stengėsi ieškoti kitų galimybių iki galo kovoti už Lietuvos nepriklausomybę“ (p. 414). Priešingos nuomonės laikosi istorikas L. Truska: „Diktatūra ugdo ne asmenybes, o prisitaikėlius ir cinikus. Per 14 A. Smetonos valdymo metų neiškilo nė vienas iškilus politikas, valstybininkas, generolas. Vadą supo giminės, jaunystės metų bičiuliai, pataikūnai, karjeristai. Visa A. Smetonos ministrų ir generolų politinė išmintis ir elgesys išryškėjo išbandymo valandą – 1940 m. vasarą.“¹⁵

¹³ Vaškevičius, A. Knygos apie Smetonų šeimą autorė siekia šviesti visuomenę. *Draugas*. 2016, kovo 29, p. 8–9.

¹⁴ Šadžius, H. *Tautos drama (1939–1953). T. 2: Tauta*. Vilnius: Mintis, 2016.

¹⁵ Truska, L. „Aksominė“ Antano Smetonos diktatūra Lietuvoje (1927–1940 m.). Truska, L. *Tautinis atgimimas ir istorija*. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 60–73.

Išsakytos pastabos jokiū būdu nemenkina monografijos išliekamiosios vertės. Tai ne tik istorinė studija, bet ir tarpdisciplininis tyrimas, o kartu ir socialinė istorija, atskleidžianti moters ir vyro, vaikų ir tėvų psichologinius ryšius. Reiktų sutikti su autorės baigiamuoju apibendrinimu: „Išnagrinėjome gausybę archyvinių dokumentų, laiškų, publicistinių straipsnių, amžininkų atsiminimų, tačiau vis tiek nedrįstame sakyti, jog tai baigtinis darbas, juolab pretenduojantis į galutinę išvadą. <...>. Smetonų šeima įdomi ir unikali daugeliu požiūrių, o joje slypintis didžiulis pozityvios energijos užtaisas, tikime, padės išsklaidyti net ir labai dideles negatyvios informacijos sankaupas. Galima ir kitaip papasakoti Smetonų dueto istoriją, kitaip pateikti šeimai svarbiausių įvykių interpretacijas – ir tai būtų jau kita istorija apie Pirmojo Lietuvos Prezidento šeimos gyvenimą“ (p. 415). Įvertinus kruopščiai parengtą I. Jakubavičienės tyrimą, belieka palinkėti neišsenkančio kūrybinio užsidegimo darant kitus ne mažiau reikšmingus mokslinius tyrimus.